

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Μαθαίνοντας από
τους δικούς μας «δασκάλους πολιτισμού»*

Ηέκδοση του βιβλίου *Πολυπολιτισμική συμβουλευτική και κοινωνική δικαιοσύνη* (Counseling Across Cultures) καθορίζεται από την κοινή αρχή που διέπει τα περισσότερα βιβλία στο σημείο διεπαφής κοινωνικής πραγματικότητας και ψυχολογικών αρχών: όλες οι συμπεριφορές και οι σκέψεις βιώνονται και μαθαίνονται σε συγκεκριμένο κάθε φορά πολιτισμικό πλαίσιο. Εάν μπορείτε να δεχθείτε αυτήν την απλή αρχή, είστε έτοιμοι να χειριστείτε μια άλλη που είναι αρκετά πιο πολύπλοκη: παρ' όλο που οι άνθρωποι είναι περισσότερο όμοιοι μεταξύ τους παρά διαφορετικοί, οι διαφορές είναι συναρπαστικές και η κατανόησή τους είναι συχνά δύσκολη, χωρίς κάποια επαφή και αλληλεπίδραση με ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς και εθνολογικές ομάδες.

Πώς προκύπτουν αυτές οι ομοιότητες και, κυρίως, οι διαφορές; Ο Paul Pedersen είχε την αντίληψη ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν «δασκάλους πολιτισμού» και ότι, ενώ αρκετοί ανάμεσα σε αυτούς τους δασκάλους έχουν κοινά χαρακτηριστικά, καθένας τους είναι επίσης και απόλυτα μοναδικός. Ο Pedersen προτείνει να φανταστείτε μια εικόνα χιλίων ανθρώπων που κάθονται γύρω σας. Η εικόνα αυτή συνίσταται από ανθρώπους που σας έχουν διαλέξει ή τους έχετε διαλέξει σε όλη τη διάρκεια των αλληλεπιδράσεων της ζωής σας. Αυτή η συγκέντρωση ανθρώπων περιλαμβάνει γονείς, αδέλφια, παππούδες, στενούς φίλους, δασκάλους, εχθρούς, ήρωες, ηρωίδες, επιστήμονες, θρησκευτικές μορφές, πολιτικούς αρχηγούς, επαναστάτες, ποιητές, καλλιτέχνες, αθλητές, άτομα με αναπηρίες και πολλούς άλλους που σας έχουν επηρεάσει, άλλοτε επιφανειακά και άλλοτε ουσιαστικά. Άμεσα ή έμμεσα, σας βοήθησαν όλοι να διαμορφώσετε την ταυτότητά σας. Πιθανώς θα

συνεχίσουν να το κάνουν, ακόμα και αυτοί που έχουν φύγει από τη ζωή εδώ και χρόνια. Το να γνωρίζει κανείς καλά ένα άλλο άτομο είναι μια περίπλοκη και δύσκολη διαδικασία, μπορεί όμως να είναι επίσης συναρπαστική και ικανοποιητική.

Οστόσο, πιστεύουμε ότι πριν προβούμε σε ακριβείς εκτιμήσεις, σε πλήρη κατανόηση και σε κατάλληλες παρεμβάσεις, πρέπει να μάθουμε περισσότερα για το δικό μας πολιτισμικό πλαίσιο και τους δασκάλους του πολιτισμού που διαμόρφωσαν τη ζωή μας. Αντιστοίχως, στην αλληλεπίδραση με άλλους –και κυρίως στις σχέσεις μεταξύ συμβουλευτικής και θεραπείας– είναι επιτακτικό να μαθαίνουμε όσο περισσότερα μπορούμε για τους ανθρώπους με τους οποίους αλληλεπιδρούμε. Το να αγνοήσουμε τους «δασκάλους πολιτισμού» ενός ατόμου και το πολιτισμικό πλαίσιο που διαμόρφωσε τη ζωή του είναι σαν να επιζητούμε μικρή ή και καμία πρόδοση στις θεραπευτικές παρεμβάσεις. Πιθανώς διαβάζετε το ανά χείρας βιβλίο διότι, είτε ενστικτωδώς είτε λόγω άμεσης εμπειρίας, γνωρίζετε ήδη ότι το παραπάνω είναι αληθές. Επιπλέον, πιθανώς συμφωνείτε μαζί μας ότι θα ήταν αδύνατον για έναν σύμβουλο να γνωρίζει, βαθιά και λεπτομερώς, τα πάντα για τα άτομα με τα οποία αλληλεπιδρά. Ωστόσο, χρησιμοποιώντας τις αρχές της πολιτισμικής ενσυναίσθησης (*inclusive cultural empathy*), ένα θέμα που διατρέχει όλο το βιβλίο και μια έννοια που αναλύεται στο Κεφάλαιο 1, μπορούμε να υποστηρίξουμε την ιδέα ότι προσπαθούμε να κατανοήσουμε κάθε άτομο ξεχωριστά. Η κατανόηση αυτή δεν είναι απαραίτητο να προχωρά σε βάθος. Σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να είναι σχεδόν αδύνατον να κατανοήσουμε την κοσμοθεωρία, τις αξίες και το υπόβαθρο ενός ατόμου σε μικρό χρονικό διάστημα. Μπορεί να είναι

δύσκολο να κατανοήσουμε την εξαιρετικά δυσχερή κατάσταση ενός αστέγου ή ενός μετανάστη από το Βιετνάμ ή ενός τραβεστί ή ενός φανατικά θρησκευόμενου. Παρά τα εν λόγω σενάρια και εκατοντάδες άλλα παρόμοια, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιήσουμε τις αρχές της πολιτισμικής ενσυναίσθησης (*inclusive cultural empathy*) και να κάνουμε μια ειλικρινή απόπειρα να γνωρίσουμε το άλλο άτομο, ακόμα και αν είναι «δί’ εσόπτρου εν αινίγματι». Σύμφυτη με τις απαιτήσεις μιας μάλλον δύσκολης δουλειάς, είναι καθήκον μας ως συγγραφέων του προκείμενου τόμου να σας βοηθήσουμε να βελτιώσετε τις δεξιότητες και τις δυνατότητές σας στον κοινό καλειδοσκοπικό, πολυπολιτισμικό κόσμο μας. Όλα τα κεφάλαια στο παρόν βιβλίο γράφτηκαν από αφοσιωμένους επαγγελματίες, οι οποίοι μπορούν να σας πληροφορήσουν και να σας συμβουλεύσουν.

Από την πρώτη έκδοση του βιβλίου *Πολυπολιτισμική συμβουλευτική* (Counseling Across Cultures) το 1976, χιλιάδες εκδόσεις και ερευνητικά προγράμματα διηγύρυναν την κατανόησή μας σχετικά με τον ρόλο των δασκάλων κουλτούρας. Πολλές από αυτές τις πηγές παραπέμπουν στις παραπομπές, στο τέλος του κάθε κεφαλαίου. Χρωστάμε πολλά στους δασκάλους μας για τη σοφία που μας έδωσαν και έχουμε τη χαρά να σας τους παρουσιάσουμε. Περίπου το 1973, όταν παρουσιάσαμε ένα σημαντικό συμπόσιο στην American Psychological Association με τίτλο «Διαπολιτισμική συμβουλευτική» και επομένως προγραμμάτισαμε την πρώτη έκδοση του βιβλίου, οι όροι διαπολιτισμικός και πολυπολιτισμικός ήταν ευρέως παραμελημένοι ή άγνωστοι στους επαγγελματίες συμβουλευτικής. Οι πανεπιστημιακές εκδόσεις Hawaii Press συμφώνησαν να δημοσιεύσουν το αρχικό εκείνο βιβλίο. Μέσα στον πρώτο χρόνο ακολούθησαν πέντε ανατυπώσεις και στη συνέχεια ακολούθησαν πέντε νέες εκδόσεις – το 1981, το 1989, το 1996, το 2002 και το 2008. Αυτή, η έβδομη έκδοση, μαρτυρά την αυξανόμενη αποδοχή της πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής, η οποία εξελίχθηκε μέσα σε ένα αναπτυσσόμενο και πολυπρόσωπο εγχείρημα.

Η πολιτισμικοκεντρική ή πολυπολιτισμική προσποτική μάς εφοδιάζει με δώδεκα, τουλάχιστον, αξιόλογους στόχους και αποτελέσματα:

- 1. Ακρίβεια:** Κάθε συμπεριφορά μαθαίνεται και εκδηλώνεται μέσα σε συγκεκριμένο κάθε φορά πολιτισμικό πλαίσιο.
- 2. Κοινό έδαφος:** Οι βασικές αξίες στις οποίες πιστεύουμε εκφράζονται μέσω διαφορετικών

στάσεων, συμπεριφορών και κοσμοθεωριών, ανάλογα με τον πολιτισμό και την εθνολογική ομάδα.

- 3. Ταυτότητα:** Μαθαίνουμε ποιοι είμαστε από τους χιλιάδες δασκάλους πολιτισμού της ζωής μας καθώς αφομούνουμε πολλαπλές εμπειρίες.
- 4. Υγεία:** Τα κοινωνικο-οικολογικά μας συστήματα στηρίζονται στην ύπαρξη μιας ευρείας δεξαμενής γενετικών πληροφοριών.
- 5. Προστασία:** Η ψυχολογία εντάσσεται σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο καθ’ όλη την ιστορία της και χρειάζεται να αναγνωρίσουμε τις δικές μας προκαταλήψεις προκειμένου να προστατευθούμε από τυχόν λάθη.
- 6. Επιβίωση:** Η καλύτερη προετοιμασία για τη ζωή στο παγκόσμιο χωρίο είναι να μάθουμε από άτομα πολιτισμικά διαφορετικά από εμάς.
- 7. Κοινωνική δικαιοσύνη:** Η ιστορία δείχνει ότι οι αδικίες είναι αναμενόμενες όταν μια μονοπολιτισμική, κυρίαρχη ομάδα αφήνεται να καθορίζει τους κανόνες ζωής όλων· η υιοθέτηση ενός πολυπολιτισμικού προσανατολισμού μπορεί να κάμψει αυτήν την τάση.
- 8. Αντισυμβατική σκέψη:** Η εξέλιξη όσον αφορά στην κατανόηση των προβλημάτων των άλλων συχνά περιορίζεται από τον παραδοσιακό τρόπο σκέψης. Πρέπει συχνά να εξετάζουμε μη παραδοσιακές, μη γραμμικές εναλλακτικές. Μια πληθώρα εσωτερικών και εξωτερικών προοπτικών μπορεί να μας βοηθήσει να αναπτύξουμε μια περισσότερο διαφοροποιημένη και ευέλικτη οπτική του κόσμου.
- 9. Μάθηση:** Η αποτελεσματική γνώση που οδηγεί στην αλλαγή είναι πιθανώς να οδηγήσει τόσο στη βίωση όσο και στην υπέρβαση του πολιτισμικού σοκ, καθώς και στην προσαρμογή στην καινοτομία και στην ανανέωση.
- 10. Πνευματικότητα:** Όλα τα άτομα βιώνουν την ίδια Ύψιστη Πραγματικότητα με διαφορετικούς τρόπους· δεν υπάρχει κανένας μοναδικός «σωστός» τρόπος και είναι εθνοκεντρική απερισκεψία να πιστεύουμε ότι υπάρχει.
- 11. Πολιτική σταθερότητα:** Μια μορφή πολιτισμικού πλουραλισμού είναι η μόνη εναλλακτική λύση τόσο απέναντι στην αναρχία όσο και απέναντι στην καταπίεση.
- 12. Ικανότητα:** Η πολυπολιτισμικότητα είναι χαρακτηριστικό μιας γνήσιας και ρεαλιστικής κατανόησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε κάθε μορφή συμβουλευτικής και επικοινωνίας.

Πέρα και πάνω από αυτά τα 12 σημεία, η συμβουλευτική που λαμβάνει υπ' όψιν την πολιτισμική διάσταση της πραγματικότητας μπορεί να παρομοιαστεί με μια γέφυρα που βοηθά στην υπέρβαση του κενού ή του χάσματος των διαφορών στις πρακτικές, στις προσδοκίες και στους τρόπους επικοινωνίας που χωρίζουν τους ανθρώπους των οποίων το υπόβαθρο και η κοσμοθεωρία έχουν διαμορφωθεί σε διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο. Η αποτελεσματική διαπολιτισμική συμβουλευτική μπορεί να μην εξαλείψει την ανάγκη της γέφυρας, αλλά σίγουρα θα μειώσει τη διαδρομή σημαντικά.

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει πολλούς καινούργιους συγγραφείς και έναν καινούργιο επιμελητή και περιλαμβάνει ίδεες που γεννήθηκαν ήδη από την εμφάνιση της έκτης έκδοσης το 2008. Όλα τα κεφάλαια ξεκινούν με τους πρωτεύοντες και τους δευτερεύοντες στόχους και όλα περιλαμβάνουν μια μελέτη «κρίσιμου περιστατικού» για να επεξηγηθούν τα σημεία-«κλειδιά» κάθε υποθετικής περίπτωσης. Τα περισσότερα από τα περιστατικά αναφέρονται στο τέλος του κάθε κεφαλαίου, ενώ ορισμένα ενσωματώνονται στο κυρίως κείμενο. Επίσης, συμπεριλαμβάνονται ερωτήσεις προς συζήτηση. Αναγνωρίζουμε ότι δεν είναι όλα τα περιστατικά κρίσιμα, τουλάχιστον υπό τη στενή έννοια του όρου. Ωστόσο, όλα προορίζονται να καταστήσουν τις αφηρημένες έννοιες συγκεκριμένες και να εκπαραδειγματίσουν, συχνά με τρόπο γλαφυρό, τη διεπαφή μεταξύ πολιτισμού (κουλτούρας) και συμβουλευτικής. Επιπλέον, όσοι συμμετείχαν στην παρούσα έκδοση ήταν ελεύθεροι να περιγράψουν περιστατικά και ιστορίες με πολιτισμικά διακριτό τρόπο παρουσίασης των προσωπικών διλημμάτων, της ανακούφισης από το άγχος ή στην καλύτερη περίπτωση της μείωσης του πόνου και την επίλυση ερωτημάτων και προβλημάτων διαβίωσης. Σε θεωρητικό επίπεδο, οι συγγραφείς των κεφαλαίων έχουν παρουσιάσει σαφή παραδείγματα σημαντικών πολιτισμικών παρεμβάσεων σε διάφορα πλαίσια. Επιπλέον, αναφέρονται τα αποτελέσματα πολλών ερευνητικών προγραμμάτων πολυπολιτισμικότητας προκειμένου να συσχετιστούν με την τρέχουσα αποστολή της πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής. Με αυτόν τον τρόπο οι συμμετέχοντες στην έκδοση κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες να περιορίσουν το χάσμα μεταξύ των βασικών ευρημάτων της διαπολιτισμικής συμβουλευτικής και της κατάλληλης πολιτισμικής παρέμβασης.

Σε τι διαφέρει αυτή η έκδοση από τις προηγούμενες; Πρώτον, επικεντρώνεται περισσότερο στις

περιπτώσεις αυτές καθ' αυτές. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αρκετοί από τους συγγραφείς έχουν ασχοληθεί με κριτικά ή επεξηγηματικά περιστατικά, ώστε να συνεισφέρουν σε έναν περιορισμένο αριθμό λεπτομερών υποθέσεων, μια προσέγγιση που τους επιτρέπει να ερευνήσουν σε βάθος τα πολιτισμικά ζητήματα της συμβουλευτικής. Για παράδειγμα, το Κεφάλαιο 9 περιλαμβάνει μια λεπτομερή ανάλυση της περίπτωσης ενός πελάτη που ξεπέρασε κλινικά προβλήματα αναβιώνοντας τις ιδέες και τις αξίες του πολιτισμού του. Κατά τη διαδικασία παρουσίασης της κατάστασης οι συγγραφείς γεφυρώνουν το χάσμα μεταξύ της διδασκαλίας του πολιτισμού και της θεραπείας. Στο Κεφάλαιο 12 τονίζονται οι τραυματικές επιπτώσεις της απώλειας του πολιτισμού ή του αποπολιτισμού και, αντιθέτως, φαίνεται πώς οι μέχρι πρότινος καταπιεσμένες πολιτισμικές εμπειρίες μπορούν να βοηθήσουν έναν συμβουλευόμενο να είναι πιο λειτουργικός και να έχει πληρέστερες εμπειρίες. Το Κεφάλαιο 6 συσχετίζει τις εμπειρίες δύο φοιτητών από το εξωτερικό, οι οποίοι αναζητούν να βρουν τον δρόμο τους στην κουλτούρα της χώρας υποδοχής, επεξηγώντας τις σχετικές αντιξότητες που αντιμετωπίζουν και τον ρόλο που ασκούν κάποιοι άνθρωποι ως «πολιτισμικοί διευκολυντές».

Το δεύτερο θέμα στο οποίο δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην παρούσα έκδοση είναι η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Κάποτε πολλοί επαγγελματίες ψυχικής υγείας και συμβουλευτικής θεωρούσαν ότι οι παρεμβάσεις τους ήταν εντελώς διακριτές, αν όχι και αμοιβαία αποκλειόμενες, από τις παρεμβάσεις των συνηγόρων ατόμων που ανήκουν σε μειονοτικές, καταπιεσμένες ή παρεξηγημένες τρόπον τινά πολιτισμικές κατηγορίες.

Ένα τρίτο ζήτημα που τονίζεται επίσης σε αυτήν την έκδοση είναι η σημασία της εξέτασης της αλληλοεπικάλυψης ταυτοτήτων, προνομίων και πιεσεων. Πολλά από τα κεφάλαια προκαλούν τον αναγνώστη να εξετάσει κριτικά και να σκεφτεί τις επιπτώσεις συστηματικών δυσκολιών και προνομίων τόσο στους ίδιους όσο και στους πελάτες τους, ως ένα στάδιο-«κλειδί» για την πολιτισμική ενσυναίσθηση (*inclusive cultural empathy*). Το να αναγνωρίζουμε τα προνόμια μας και το πώς αυτά επηρεάζουν τη ζωή μας και την κλινική μας εργασία μπορεί να είναι μια πιεστική διαδικασία. Τα προνόμια προστατεύουν εκείνους που τα απολαμβάνουν από την ψυχολογική πίεση (αυτό σημαίνει ότι δεν έχουν να διαχειριστούν εξωτερική και εσωτερικευμένη καταπίεση), αλλά επίσης δυσχεραίνει την απόκτηση γνώσης του κόσμου, κα-

θώς και του εαυτού τους σε σχέση με τον κόσμο. Τα προνόμια είναι ένα τυφλό σημείο της γνώσης μας, που ανακόπτει τον δρόμο προς την πολιτισμική ενσυναίσθηση. Έτσι πολλά από τα κεφάλαια του βιβλίου δίνουν στους αναγνώστες πληροφορίες και θέτουν ερωτήματα που μπορούν να τους βοηθήσουν να γεφυρώσουν το χάσμα της επίγνωσης, της γνώσης και της ενσυναίσθησης.

Ταυτόχρονα με την πολιτισμική ενσυναίσθηση, αυτή η έκδοση τονίζει τον όλο και αυξανόμενο ρόλο των προσαρμοσμένων σε πολιτισμικά πλαίσια επιστημονικά τεκμηριωμένων διαδικασιών. Σε άλλα κεφάλαια οι συγγραφείς παρουσιάζουν αντιλήψεις βασισμένες σε στοιχεία, οι οποίες εφαρμόστηκαν με επιτυχία σε ποικίλους τομείς της διαπολιτισμικής συμβούλευτικής διαδικασίας. Καθώς αυτές οι προσεγγίσεις εξαπλώνονται και πολλαπλασιάζονται, η πρόκληση είναι να συνδυαστεί η έγκυρη αποτελεσματικότητα με την ενσυναίσθητική πολιτισμική ευαισθησία, συνδυάζοντας την υποκειμενικότητα με την αντικειμενικότητα. Δεν πρόκειται για μια εύκολη διαδικασία, να είστε βέβαιοι, αλλά δεν πρόκειται και για ανέφικτο στόχο.

Παρ' ότι αυτή η έκδοση εισάγει ορισμένα νέα θέματα και προσεγγίσεις, επιβεβαιώνει εκ νέου τη σημασία σημαντικών συγγραφικών συνεισφορών από τις προηγούμενες εκδόσεις. Στην τέταρτη έκδοση του βιβλίου *Πολυπολιτισμική συμβούλευτική* (Counseling Across Cultures) ο David Sue και ο Norman Sundberg συνεισφέρουν ένα σημαντικό κεφάλαιο με τίτλο «Έρευνα και ερευνητικές υποθέσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα στη διαπολιτισμική συμβούλευτική». Περιλαμβάνει 15 ερευνητικές υποθέσεις, οι οποίες εξελίχθηκαν υποδειγματικά καλά στις ενδιάμεσες δεκαετίες. Γι' αυτόν τον λόγο τις αναπαράγουμε εδώ:

1. Η είσοδος στο σύστημα της συμβούλευτικής επηρεάζεται από την πολιτισμική αντίληψη περί των ψυχικών διαταραχών και από την κοινωνικοποίηση όσων αναζητούν βοήθεια.
2. Όσο πιο συγγενείς είναι οι προσδοκίες του ατόμου από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο και του συμβούλου σε σχέση με τους στόχους και τη διαδικασία της συμβούλευτικής, τόσο πιο αποτελεσματική θα είναι η συμβούλευτική διαδικασία.
3. Στην αποτελεσματικότητα της διαπολιτισμικής συμβούλευτικής είναι πολύ σημαντικό το επίπεδο της σύμπνοιας ανάμεσα στον σύμβουλο και στο άτομο που αναζητά βοήθεια στον προσανατολισμό των φιλοσοφικών αξιών και οπτικών

απέναντι στην εξάρτηση, την εξουσία, την ισχύ, τη δεκτικότητα στην επικοινωνία και άλλες εγγενείς σχέσεις στη συμβούλευτική.

4. Όσο περισσότερο μπορούν να οργανωθούν και να γίνουν συγκεκριμένοι οι σκοποί και οι επιθυμίες του ατόμου που αναζητά βοήθεια, τόσο πιο αποτελεσματική θα είναι η διαπολιτισμική συμβούλευτική.
5. Η πολιτισμικά ευαισθητοποιημένη ενσυναίσθηση και σχέση είναι σημαντική στη δημιουργία μιας εργασιακής συμμαχίας ανάμεσα στον σύμβουλο και στο πολιτισμικά διαφορετικό άτομο που αναζητά βοήθεια.
6. Η αποτελεσματικότητα αυξάνεται από τη γενικότερη ευαισθησία του συμβούλου στην επικοινωνία, λεκτική και μη λεκτική. Όσο πιο προσωπική και συναισθηματικά φορτισμένη γίνεται η συμβούλευτική διαδικασία, τόσο περισσότερο το άτομο που αναζητά βοήθεια βασίζεται σε λέξεις και ιδέες που έχει μάθει σε νεαρή ηλικία και τόσο πιο υποστηρικτικό θα είναι ο σύμβουλος να έχει γνώση της κοινωνικοποίησης και των τρόπων επικοινωνίας του πολιτισμού του πελάτη.
7. Όσο λιγότερο εξοικειωμένο είναι το άτομο που ζητά βοήθεια με τη συμβούλευτική διαδικασία, τόσο περισσότερο ο σύμβουλος ή το συμβούλευτικό πρόγραμμα θα πρέπει να καθοδηγήσει το εν λόγω άτομο ως προς το τι είναι η συμβούλευτική διαδικασία και ποιος ο ρόλος του ατόμου.
8. Οι ειδικοί πολιτισμικοί τρόποι συμβούλευτικής θα αποδειχθούν πιο αποτελεσματικοί με ορισμένες πολιτισμικές και εθνολογικές ομάδες απ' ότι με άλλες.
9. Οι εθνολογικές ομοιότητες ανάμεσα στο άτομο που αναζητά βοήθεια και στον σύμβουλο αυξάνουν την πιθανότητα θετικού αποτελέσματος.
10. Οι ενδοομαδικές διαφοροποιήσεις σε παραμέτρους όπως ο επιπλασμός και η αίσθηση της φυλετικής ταυτότητας μπορεί να επηρεάσουν τη δεκτικότητα στη συμβούλευτική.
11. Η αξιοπιστία μπορεί να βελτιωθεί διά μέσου της αναγνώρισης των πολιτισμικών παραγόντων στις διαπολιτισμικές συναντήσεις.
12. Γενικώς, οι γυναίκες αντιδρούν πιο θετικά από τους άνδρες στο δυτικό μοντέλο συμβούλευτικής.
13. Τα άτομα που λειτουργούν ως φορείς δράσης και έχουν αίσθηση της ικανότητάς τους έχουν τη δυνατότητα να υιοθετήσουν εναλλακτικές συμπεριφορές σε μια δοθείσα κατάσταση, ώστε να προσεγγίσουν ένα πρόβλημα από διαφορετική σκοπιά.

14. Τα χαρακτηριστικά που αφορούν στην ταυτότητα των λευκών συμβούλων μπορούν να επηρεάσουν την αντίδρασή τους απέναντι σε άτομα που αναζητούν βοήθεια και τα οποία ανήκουν σε εθνικές μειονότητες.
15. Παρά τις τεράστιες διαφορές στο πολιτισμικό πλαίσιο των γλωσσών και της εγγενούς θεωρίας της συμβουλευτικής διαδικασίας, η πλειονότητα των σημαντικών στοιχείων της διαπολιτισμικής συμβουλευτικής είναι κοινά σε όλους τους πολιτισμούς και στα άτομα που αναζητούν βοήθεια.

Η διείσδυση της πολυπολιτισμικότητας στη θεωρία και στην πρακτική της συμβουλευτικής είναι μια μακρά διαδικασία, η οποία απαιτεί την κατανόηση «νέων κανόνων». Τα άτομα που ζητούν βοήθεια στη συμβουλευτική και στην ψυχοθεραπεία προέρχονται από πολλές κουλτούρες και εθνικότητες, καθένας με τους δικούς του ή μοναδικούς δασκάλους κουλτούρας. Η επιβολή μιας κοινής προς όλους προσέγγισης στη συμβουλευτική δεν είναι πλέον αποδεκτή για άτομα που αναζητούν βοήθεια και τα οποία αντιπροσωπεύουν έναν ικανό αριθμό πολιτισμικών

πλαισίων. Ο σύμβουλος που πιστεύει ότι μόνο δύο άνθρωποι εμπλέκονται σε αυτή τη διενέργεια –το άτομο που αναζητά βοήθεια και ο σύμβουλος– βρίσκεται, ήδη, σε δύσκολη θέση.

Αντιμετωπίζοντας αυτά τα πλατιά και κομβικά ζητήματα, στον παρόντα τόμο επιδιώκουμε να διατυπώσουμε κατά τρόπο ρητό τη θετική συμβολή η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί όταν η πολυπολιτισμική γνώση ενσωματώνεται στην εκπαίδευση των συμβούλων. Εάν κατανοηθεί και εφαρμοστεί κατά τρόπο ορθό, η γνώση αυτή των δασκάλων κουλτούρας θα διευκολύνει το έργο μας ως συμβούλων και, κατά συνέπεια, την αποτελεσματικότητά του σε εξαιρετικό βαθμό.

Paul Pedersen

Walter J. Lonner

Juris G. Draguns

Joseph E. Trimble

Maria R. Scharrón-del Río